

ULOGA I MJESTO PREVOĐENJA U STRANOM STRUČNOM JEZIKU:
KOLOKACIJSKI POTENCIJAL RIJEČI I STVARANJE ČVRSTIH
LEKSIČKIH SKLOPOVA

Kada govorimo o mjestu i ulozi prevođenja u stranom stručnom jeziku, imamo na umu dva aspekta toga problema: prevođenje kao metodološki pristup u nastavi i djelatnost prevodioca u stručnim jezicima. U svojim razmišljanjima odlučila sam kazati nekoliko riječi o jednom i drugom aspektu prevođenja, jer su to dvije aktivnosti koje se svakodnevno isprepliću u našem radu: s jedne strane pokušavamo studente uputiti kako da najuspješnije svladaju tehniku prevođenja, a s druge strane i mi svakodnevno nailazimo na slične probleme i teškoće.

Rekla bih najprije nekoliko riječi o mjestu što ga ima prevođenje u radu sa studentima. Smatram da prevođenje ima važno mjesto ne samo u nastavi i uvježbavanju nego i u provjeravanju znanja, na pismenom dijelu ispita. Kako nam je cilj da studente u prvom redu osposobimo za primanje informacija (izvanjezične obavijesti), odnosno za služenje stručnom literaturom, smatram da je prevođenje odnosno razumijevanje teksta primarno važno.

U prevođenju bitan je izbor tekstova za rad. U početku nastojim da to budu jednostavniji tekstovi s lingvističkog gledišta: npr. udžbenici za studente ili »simple accounts«, te da stručna materija bude poznata studentima. Zbog toga mislim da je bitno proučiti nastavni program prvih dviju godina, kako bi birali tekstove iz poznatih područja, da pored svladavanja jezika i dekodiranja poruke ne moraju ulagati dodatni napor da shvate o čemu se radi. To posebno dolazi do izražaja pri prevođenju poznatih fizičkih zakona ili definicija i klasifikacija, kao i svojstva materijala. Takvo prevođenje može biti zgodna vježba na početnoj razini. Međutim kasnije treba birati autentične tekstove o novim dostignućima na području tehnologije, dakle izvan poznate materije, da bismo studente motivirali da uvide kako im znanje jezika omogućava da nešto novo saznaju o struci. Iz iskustva znam da se mnogo veća motiviranost postiže kad se donose autentični časopisi, npr. »Concrete« s mnoštvom fotografija, što studente mnogo više zainteresira nego prevođenje tekstova iz skripata ili fotokopiranih tekstova.

Smatram da je bitno da se nastavnik prije početka rada na prevođenju što bolje upozna sa stručnom literaturom s tog područja na našem jeziku, i to iz dva razloga: kako bi bar donekle stekao zajedničku iskustvenu podlogu koja je u ovom slučaju uža, specijalistička, a koju studenti kao primaoci obavijesti i pisac određenog članka kao odašiljalac imaju, a i radi ovladavanja posebnim stilom, registrom jezika kojim su takvi članci pisani, te da mu određena terminologija postane bliska: npr. aerated concrete — pjenobeton, flying ash — lebdeći pepeo itd.

Da bismo studentima olakšali prve korake u prevođenju, upućujemo ih na riječi u kojima se značenje i način upotrebe potpuno poklapaju u našem i engleskom jeziku, a takvih u jeziku tehničkih znanosti ima mnogo (theory, elasticity, plasticity, radiation, convection). Velika su zapreka u prevođenju odnosno razumijevanju teksta riječi koje imaju referencijalnu vrijednost. U

udžbenicima English in Focus naišla sam na vježbe za Contextual Reference i nekako sam nerado u početku uvodila taj tip vježbi u svoja skripta, jer mi se činilo nepotrebnim to isticati odnosno objašnjavati. Međutim, u praksi sam uvidjela da studenti često ne znaju na koji se dio rečenice odnosi pojedini *it, its, this, that, one* i da u prevođenju griješe. Što se tiče složenica, situacija nije jedinstvena: neke pri prevođenju ne predstavljaju nikakav problem, ponajprije one u kojima jedna imenica ima atributivnu funkciju i označuje materijal: npr. *iron clamps, concrete surfacing, steel rods, steel plates* itd.; isto je tako kad je jedna imenica objekt druge: npr. *water pollution, water control* ili kad označuje mjesto upotrebe: *bridge beams, laboratory results, top level, road transport* itd. Na teškoće nailazimo i kad je odnos kauzalan kao u složenici *seepage pressure* — *pressure due to seepage* (pritisak do kojega dolazi zbog filtracije, propuštanja vode). U tehničkom jeziku neke riječi iz govornoga jezika poprimaju novo značenje kao *tunnel face, shield tail*, pa studente treba upozoriti na tu promjenu značenja, kao i na leksičke praznine u našem jeziku za neke pojmove u engleskom: npr. *speed-velocity* (u prijevodu *brzina* bez razlika u značenju), *thrust-pressure* (u prijevodu *pritisak*, iako je *thrust* posebna vrsta pritiska koju jedan dio građevine vrši na ostale dijelove). Najviše teškoća ima pri transpoziji rečeničnih dijelova: npr. *in compression, in tension a body* — *kad je tijelo izloženo tlačnoj ili vlačnoj sili*, zatim *compressive strength* ili *tensile strength* nije *vlačna čvrstoća* već *čvrstoća na vlak* ili *tlak*.

Pravi problemi nastaju u prevođenju s izvornog jezika na jezik — cilj; nemamo mnogo iluzija o postizavanju nekog većeg uspjeha na tom polju, ali pokušavamo prevoditi barem kratke, jednostavnije tekstove, sa sadržajem i terminologijom koju smo već obrađivali. Ipak nailazimo na apsurdne greške u rečenicama kao što je ova: Bakar je vrlo skup, ali neke *njegove* karakteristike... (*copper is very expensive, but some of his characteristics...*). Prevodimo sažetke, iako je to češće teže od prevođenja normalnog teksta, jer su sažeci vrlo koncizni i informacija je sadržana u najkraćem obliku; no smatramo da će većini to kasnije biti potrebno u praksi. Biramo određeni tip uvoda ili završetka sažetaka i upozoravamo na karakteristične strukture odnosno funkcije koje se pojavljuju, ukoliko je to uopće moguće sistematizirati.

Željela bih se osvrnuti i na moja iskustva u radu oko prevođenja.

Smatram da je za dobrog prevodioca, osim poznavanja jezičnog sustava dvaju jezika, kad se radi o stručnom jeziku, u prvom redu potrebno da poznaje kolokacijski potencijal riječi odnosno sklopova u kojima riječi postaju njihov nezamjenjiv dio.

Pokušat ću da na nekoliko primjera to pokažem. U našem se jeziku značenja riječi *polje* i *područje* često gotovo preklapaju, dok se, na primjer, u matematici ili u metodi konačnih elemenata te riječi ne mogu zamijeniti.

Kad govorimo o postojanju rješenja u otvorenom *području*, onda je prijevod isključivo:

the existence of solutions in an open *region* (ne domain ili field), ali područje lokalizirane funkcije jest

domain of the localized function...

a *područje* integracije po vremenu...

time intergration *area*... (ne field).

Kad govorimo o ograničenjima u linearnom programiranju, onda su to *constraints* (npr. Fuller-Empe constraints), a ne *restrictions* ili *limitations*, ali ograničena funkcija je samo *bounded function*... , *rubovi* u metodi konačnih elemenata su *boundaries* (nikako *edges*), odnosno *rubni uvjeti* — *boundary conditions*.

U linearnom programiranju je funkcija *cilja objective function* (ne *goal* ili *aim function*), ali se *ciljno* programiranje prevodi kao *goal programming*.

Ako ne proučavamo riječi kao povezane skupine u njihovim složenim međusobnim odnosima, u takvim ćemo kompleksnim sklopovima lako pogriješiti. Na primjer, naslov magistarske radnje »Efektivna difuzija osnovnog toka« preveđen je kao »Effective Difusion of *Elementary Course*« umjesto »Effective Diffusion of *Primary Flow*«.

Spomenula bih teškoće pri prevođenju prijedložnih konstrukcija. Kao kod već spomenutih primjera, ni ovdje ne pomaže rječnik, čak ni izvorni govornik ako je »obrazovani« laik, već jedino čitanje odnosno proučavanje autentičnih tekstova i separata, koje treba detaljno pregledati prije nego pristupimo prevođenju.

U matematici govorimo o asimptotskoj monotonj stabilnosti klase rješenja po koordinatama...

Ako se ta konstrukcija često ponavlja u tekstu, ona je važna za razumijevanje referata. Međutim, taj nam izraz ne kaže mnogo, ne znamo treba li ga prevesti sa *on the coordinates* ili sa najbližim ekvivalentom *along the coordinates*, odnosno *in terms of the coordinates*, pa naš prijevod ostaje neovjeren sve dok ne naiđemo na identičan izraz u autentičnom tekstu. Kad prevodimo na području hidrotehnike mjerne točke *na* vertikalni, tada to nisu *sample points on the measurement verticals*, već jedino *in the verticals*... itd.

Često pod utjecajem našega jezika prevodimo prijedložnu konstrukciju odgovarajućim prijedlogom, iako u engleskom bolje odgovara druga konstrukcija (particip). Na primjer:

... koristeći definicije o asimptotskoj stabilnosti... bolje je prevesti kao: using definitions concerning asymptotic stability...

... velik broj parametara *sa* složenim interaktivnim vezama... prevodi se kao: a great number of parameters displaying very complex interactional relations...

Najbliža riječ, formalni korespondent naše hrvatske riječi nije uvijek i najbolji prijevodni ekvivalent. To vidimo u sljedećim primjerima:

... postojanje *jedne* klase — the existence of a *single* class; funkcija koje se *približava* nuli — function *tending* to zero; s aspekta optimalizacije — from the optimization *standpoint* (ne aspect);

... s tehničkog aspekta — from the technical *point of view*; ... najbolje mješavine betona — *optimal mixes* (ne *best mixes*);

... dio rječnog toka — river *reach* (ne section, part); ... visina vode — water stage ili water head (ne level) itd.

Poseban su problem tzv. neutralni glagoli: vršiti, dati, uzeti... I eksperimenti i matematičke operacije se »vrše«, dok je na engleskom uobičajan prijevod: *mathematical operations are performed*, *experiments are carried out*, a parametri koji se najčešće uzimaju, *parameters most often employed*, ... koji

daju rezultate, which yield results. Po mom mišljenju, jedan je od najvećih problema pri prevođenju općenito, pa tako i u stručnim jezicima, transpozicija, tj. sposobnost prevodioca, odnosno njegova spremnost da izvrši transpoziciju jedne gramatičke jedinice izvornog jezika u neku drugu jedinicu u jeziku — cilju. Kao što znamo, te transpozicije, toliko potrebne, zapravo su posljedica višestrukosti značenjskih odnosa među gramatičkim jedinicama dvaju jezika.

Ne znam da li je potrebno navoditi svima dobro poznate primjere prof. Ivira (Teorija i praksa prevođenja), budući da gotovo svakodnevno susrećemo takve slučajeve na početku sažetka.

U ovom se radu iznose rezultati... gdje priloška oznaka mjesta postaje subjekt rečenice u jeziku — cilju, a subjekt objekt nove rečenice...

... this paper presents the results ...

Ponavlja se pitanje kako smo često mi sami spremni vršiti ove transpozicije i koliko uspješno. Iznijet ću samo nekoliko primjera izvršenih i, po mom mišljenju, prijeko potrebnih transpozicija u prevođenju stručnih tekstova:

... pouzdanost uređaja koje smo upotrijebili, postala je značajna jer su ljudi sve više svjesni ...

— the reliability of the equipment has gained significance with the public's growing awareness...

... ako povećamo protok Q , dobijemo ...

— with increasing discharge Q we obtain ...

... kad tražimo optimalna rješenja ...

— in search for optimal solutions ...

... ako usporedimo, dobit ćemo ...

— a comparison of ... gives ...

Nagli porast industrijskih i urbanih centara sve više ugrožava kvaliteta vodnih resursa.

— Rapid urbanization and industrial growth pose an increasing threat to the quality of water resources.

Međutim, ove mjere pokazuju uglavnom neefikasnost i neekonomičnost.

— So far, however, these measure have proved to be inefficient and uneconomical.

I pored svih transpozicija u prijevodima rijetko postizemo idiomatičnost izvornog govornika, što najbolje ilustrira sljedeći primjer:

... težište problema su uglavnom prebacivali na druga područja ...

Umjesto ... the emphasis has often been placed on other aspects of the problem ..., izvorni bi govornik rekao: They, for the most part, »pass the buck« on to other aspects ...

... nastojanje da se smanji cijena koštanja postrojenja indirektno utječe na izbor manje pouzdanih uređaja ...

Umjesto ... attempts to reduce the cost of a plant indirectly (ne affect), ... Bear upon the selection of cheaper and therefore less reliable equipment ...

Nakon kratkog pregleda problema na koje nailazimo pri prevođenju, predložila bih da se nastavnici odnosno prevodioci iz sličnih područja, ukoliko je to moguće, što češće sastaju, odnosno pismeno izmjenjuju iskustva kako bi jedni drugima olakšali put do najboljeg, najkorektnijeg i najidiomatičnijeg prijevoda. Posebno bi trebalo barem donekle sistematizirati određene leksičke skupove iz područja matematike ili metode konačnih elemenata koja su zajednička nekim znanstvenim disciplinama i na koja najčešće nailazimo u prevođenju stručnih tekstova iz tehničkih znanosti.